

Nøgternt betragtet er informations-teknologien jo ikke andet end automationens eksplosive vækst i den teknologiske udvikling. Ret beset er edb-maskinerne jo blot en raffinering af allerede kendte teknologier. Det er tillige nogle "dumme dyr", der er bundet af den intellektuelle kapacitet hos systemkonstruktører og programmører. Det har givet os almindelige brugere nogle vældige fordele, men samtidig indhegnet vores kreativitet bag edb-maskinens funktionsmuligheder.

Disse fordele vil sikkert få os til at indrette samfundet i overensstemmelse med edb-maskinernes "ånd". Men er det anderledes end den indvirkning på vores livsførelse, som f.eks. bilens udbredelse havde?

Det levende og det døde samfund er en velskrevet bog. Netop det letflydende sprog er imidlertid bedragerisk, for bogen er aboslut hverken overfladisk eller let tilgængelig. Lars Qvortrup tager et bredt afsæt og griber dybt i sin problembehandling, og diskursen foregår helt på forfatterens præmisser. Spiller man med i forfatterens spil, får man dog som belønning også muligheden for at tænke med i tankegange, man ikke er så forvænt med længere.

James Lull (Ed.): World Families Watch Television. Newbury Park: Sage, 1988, 264 s., Paperback.

Anmeldt af: Klaus Bruhn Jensen, adjunkt ved Institut for Film, TV og Kommunikation, Københavns Universitet.

James Lulls seneste bog udgør et væsentligt, omend på flere måder problematisk bidrag til udviklingen af den empiriske receptionsforskning inter-

nationalt. Ud over at være den første tværkulturelle samling af etnografiske undersøgelser om mediernes publikum giver antologien en indføring i 'the state of the art' inden for kvalitative forskningsmetodologier, selv om dens nyhedsværdi på dette område sikkert vil være større i en del andre lande end Danmark. Og så er mange af bidragene elementært spændende læsning.

Hovedparten af bogen består af caseundersøgelser om TV-sening i dens mest almindelige kontekst: familien. De repræsenterede lande er Indien, Kina, Storbritannien, USA, Venezuela og Vesttyskland, og hvert kapitel bruger samme form, der først behandler kulturen og mediesystemet for derefter kort at skitsere metoden, mens hovedvægten lægges på rapporteringen af resultater og diskussionen af deres implikationer.

Der er tale om solide arbejder af kendte forskere (Tom Lindlof, James Lull, Dave Morley) såvel som mindre kendte, men ikke mindre interessante folk. Især fremstår kønsvariablen som afgørende for forståelsen af de meget forskellige sociale rum, som TV-seningen foregår indenfor i de enkelte kulturer. F.eks. giver undersøgelserne i Indien og Venezuela et billede af en matriarkalsk intimsfære, der adskiller sig væsentligt fra det næsten klassisk patriarkalske mønster, Morley fandt i Storbritannien. Hvis remote control'en i Morleys familier var "Daddy's thing", kan TV-apparatet i de venezuelanske familier i Leo Barrios' undersøgelse opfattes som "Mommy's thing". Herudover synes det generelt at være sådan, at TV først og fremmest udgør en dagligdags ressource, der bidrager til at strukturere hverdagen og samværet i de meget forskellige familietyper; først i anden omgang er TV at forstå som en bærer af bestemte budskaber. I det afsluttende kapitel, som på en original måde trækker på Marshall McLuhans skrifter, uddrager Lull en række forskelle og ligheder mellem TV-receptionsformerne i de enkelte kulturer.

I det hele taget er bogens styrke forskningsfortællingerne fra felten, som fremlægger mange observationer, der er 'godt set'. Svaghederne har især to kilder. For det første lades TVs indhold næsten helt ude af betragtning, selv om det vel er det, der får verdens familier til at samle sig foran TV-apparatet snarere end vaskemaskinen. Fraværet af indholdsanalyse fører bl.a. til nogle meget generelle og højst diskutabile konklusioner om, at "folket" (s. 242; min fremhævelse) overalt bruger TV til "underholdning", som angiveligt betyder det samme i Kina og Kentucky.

For det andet mener James Lull (og tilsyneladende de fleste af bidragsyderne), at 'teori' og dermed forskningens forklaringsværdi er noget, der vokser spontant frem i den enkelte undersøgelse (s. 16). Når man så radikalt afviser at eksplicitere og reflektere over sin teoretiske position, sker der gerne een af to ting, som bogen giver flere eksempler på: Enten hentes teorierne ind ad bagvejen. Eller forskerne (og læseren) står tilbage med en kalejdoskopisk empiri, der er bedst egnet til at få dem til at klappe i deres små hænder og udbryde som med een mund: Hvor er kulturer og TV-seere dog fascinerende forskelligartede! Det ligner snublende nær at argumentere videre for, at mediernes modtagere er relativt upåvirkelige, selvberørende kulturproducenter. At denne konklusion forbliver implicit, fordi receptionsformerne som regel ikke analyseres med konkret henvisning til faktorer på det makro-sociale niveau, fritager ikke nogen - heller ikke danske receptionsforskere - for forpligtelsen til eksplicit at teoretisere forholdet mellem mikro-oplevelsen og makro-magter, hvis man ønsker at begrunde en populistisk-optimistisk politik.

Alt i alt giver bogen altså et overblik over og et udgangspunkt for (mange flere) analyser af TVs rolle i forskellige kulturer - et emne, der også i Danmark i stigende grad står centralt i undervisning og forskning om massemedier.

Pressens Årbog 1988, Pressehistorisk Selskab: København 1989, 146 s., Pris kr. 110,-.

Anmeldt af: cand.mag. Torben Retbøll, adjunkt ved Århus Katedralskole.

Pressens Årbog 1988 har temaet "Troldeøjlet: Mediernes forvriddning af debat og samfundsforhold", og den falder i fire dele: For det første 12 artikler om temaet (side 9-92); for det andet tre artikler uden for temaet (side 93-118); for det tredje de faste rubrikker med oversigt over pressen i Danmark, Norge, Sverige og Finland i perioden 1987-88 (side 119-137); og endelig en række anmeldelser (side 138-146).

Af pladshensyn er det ikke muligt at kommentere alle bidrag. Denne anmeldelse fokuserer på de artikler, der falder inden for årets tema. De er enige om, at der foregår en vis forvriddning af debat og samfundsforhold. Spørgsmålet er hvordan og hvorfor. Flere af dem er informative og interessante. Alligevel er der en række svage punkter:

(1) Niels Thomsen mener således, at forvriddningen ikke så meget skyldes medierne, men snarere politikerne, fordi "Adskillige politikere går ofte så langt i bestræbelserne på ikke at 'være kedelige', at provokationer, dramatisk polemik og letbenede morsomheder for lov til at kvæle en ordentlig analyse og diskussion" (side 16).

Men han overser, at medierne ikke har nogen pligt til at omtale politikernes "letbenede morsomheder". Når de alligevel gør det, har de også ansvar for forvriddningen.

(2) Britt-Marie Mattsson fortæller, at hun med årene er blevet mere skeptisk over for officielle udtalelser, især på grund af Vietnamkrigen. Hun tilføjer, at "Stephen

Kinzers udmærkede bog Bitter Fruit, der beskriver, hvorledes det amerikanske firma United Fruit sammen med USAs regering arrangerede kuppet mod den lovlige, demokratiske regering i Guatemala i 1954 med journalister som tjenstvillige - men uvidende - aktører, gav yderligere visdom" (side 48-49).

Det er sandt, at Kinzer har skrevet en god bog om kuppet i 1954, men Mattsson er åbenbart ikke klar over, at når Kinzer skriver i New York Times, så producerer han stadig propaganda for USA (se Noam Chomsky, Necessary Illusions: Thought Control in Democratic Societies, South End Press: Boston, 1989, f.eks. side 331-335).

(3) Mattsson anfører også, at medierne kæmper mod tidspresset, den evige deadline (side 49). Denne undskyldning er relevant for en enkelt eller en ny historie. Men den gælder ikke for emner, der dækkes over en længere periode eller næsten konstant (som f.eks. konflikten i Mellemøsten). Alligevel finder man også her mange forvridninger af virkeligheden.

(4) Henning Fonsmark påstår, at "marxister overtog det meste af magten på universiteter og læreanstalter" i løbet af 1970-erne (side 63). Der er ingen dokumentation. Det forstår man godt, for det er en voldsom overdrivelse.

(5) Erling Sivertsen skriver, at nyheder (i medierne) bliver til spørgsmål (i parlamentet), og det i stadig stigende grad. Derfor konkluderer han, at "massemedierne kan bestemme den politiske dagsorden" (side 87). Det er der noget om. Men han spørger ikke, hvad der sker med de nyheder, politikerne nægter at røre ved. Svaret er: De dør.

Den amerikanske journalist Marks Hertsgaard har for nylig dokumenteret, at de amerikanske medier opgav mange historier, der var ubehagelige for Reagan-regeringen, fordi ingen af de etablerede politikere (hverken

demokrater eller republikanere) ville tage dem op (se On Bended Knee: The Press and the Reagan Presidency, Farrar Straus Giroux: New York, 1988).

Samme fænomen kunne man se under George Bush's valgkamp for præsidentembedet: Medierne fandt mange historier, der var ubehagelige for Bush, men de brugte dem som regel kun en gang, hvorefter de forsvandt som dug for solen. Det fik det amerikanske medie-panel Project Censored til at udnævne Bush's "beskidte hemmeligheder" til den bedst censurerede (dvs. mindst omtalte) historie for hele 1988 (se min artikel i Socialistisk Weekend, 20. januar 1989).

En tilsvarende iagttagelse kan man læse i Svennik Høyers interview med Christina Jutterström, der er chefredaktør på Dagens Nyheter: "Det er vanskeligt at belyse spørgsmål, som politikerne undgår at tale om. Man kan naturligvis lave en reportage eller to om emner, der ikke tages op i valget. Men hvis politikerne ikke reagerer på det, så er sagerne døde" (side 35-36).

Så kan man spørge, om det er rimeligt, at medierne på den måde lader sig bruge af politikerne. Men det gør hverken Høyer eller Jutterström.

(6) Gunnar Andrén skriver om opinionsundersøgelser og deres betydning. Men han spørger ikke, hvorfor der selv i demokratiske lande ikke altid er nogen sammenhæng mellem den offentlige opinion og den politik, regeringerne fører. F.eks.: Hvordan kan det være, at den amerikanske regering støtter de nicaraguanske contraer, når opinionen ikke ønsker det? Eller: Hvordan kan det være, at den amerikanske Kongres bevilger stadig flere penge til militæret, når opinionen foretrækker at bruge dem på sociale og økonomiske programmer? (se Thomas Ferguson og Joel Rogers, Right Turn: The Decline of the Democrats and the Future of American Politics, Hill and Wang: New York, 1986).

For årbogen som helhed kan man også notere en række begrænsninger:

(1) Næsten alle artikler er skrevet af mænd. Undtagelsen er Britt-Marie Mattsson og Eli Skogerbø (hvis fornavn i indholdsfortegnelsen er blevet til Erling). Næsten alle anmeldelserne er også skrevet af mænd. Hvorfor denne skævhed?

(2) Ingen af forfatterne beskæftiger sig med spørgsmålet om ejendomsretten: Hvem ejer medierne, og hvad betyder det for deres dækning? Den internationale nyhedsformidling bliver koncentreret hos stadig færre globale koncerner. I 1983, da den amerikanske medie-specialist Ben H. Bagdikian udsendte sin bog The Media Monopoly, var der 50. Da anden-udgaven udkom i 1987, var der 29, og tallet daler stadig: Nu er der kun fem store tilbage (se The Nation, New York, 12. juni 1989).

Disse koncerner har deres egen politiske dagsorden, men det hører vi ikke meget om her.

Undtagelsen er Nils Petter Gleditschs artikel om massemedierne og sikkerhedspolitikken. Efter min mening langt det bedste bidrag i bogen. Gleditsch dokumenterer (med en række eksempler fra Norge), at mediernes dækning har en klar politisk slagside. Det er især de små og alternative medier, der forsvare ytringsfriheden, mens de store og etablerede medier er langt mere tilbageholdende, når det gælder spørgsmål om den nationale sikkerhed.

Samme fænomen kan man se i USA, f.eks. i forbindelse med offentliggørelsen af Pentagon-rapporten i 1971: De store TV-selskaber turde ikke røre den, og selv New York Times var lige ved at fortryde i sidste øjeblik.

(3) Årbogen giver heller ikke nogen præsentation eller diskussion af de nyere amerikanske teorier om massemediernes funktion. Noam Chomsky og Edward S. Herman har således udarbejdet en model med fem filtre, der til-

sammen bestemmer, hvad der er på mediernes dagsorden (og hvad der ikke er det): 1. Profit-motivet hos de store monopoler; 2. Reklame som den vigtigste indkomst; 3. Anvendelse af magthavernes informationer og eksperter; 4. Pression fra magthaverne; og 5. Anti-kommunisme. De har testet denne model på en række konkrete eksempler, og den holder (se Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media, Pantheon Books: New York, 1988 og min anmeldelse i Land og Folk, 29. december 1988).

Daniel C. Hallin har udarbejdet en model med tre koncentriske cirkler. I det inderste felt finder man consensus om både mål og midler; i det mellemste den legitime debat om midler; og i det yderste den illegitime debat om mål (dissidenternes zone). Størrelsen af de enkelte cirkler varierer alt efter tidspunktet. Hvis eliten er i strid med sig selv, bliver det mellemste felt udvidet, og det, der før var et afviger-synspunkt, bliver nu helt etableret. Hallin har testet denne model på Vietnam-krigen, og den holder (se The "Uncensored War": The Media and Vietnam, Oxford University Press: New York, 1986).

Der er således nok at tage fat på for kommende udgaver af Pressens Årbog.

Lennard Højbjerg (red.): Reception af levende billeder. Akademisk Forlag 1989. 245 s., Kr. 168,-.

Anmeldt af: Akademisk Forlag.
Redaktionen er træt af at bringe indsigelser fra misrøgtede forfattere og for at undgå evt. problemer, har vi denne